

VAN-HAKKARI KİLİMLERİNDE YENİ BİR DESEN: AŞİRET KAVGASI

A NEW DESIGN IN VAN-HAKKARI KILIMS: TRIBAL CONFLICT

Mine TAYLAN*

ÖZ: Van-Hakkari kilimleri koyu renkleri ve yoğun desenleri olan, yöresel isimler ile anılan aşiret kilimleridir. Aşiretlerin yaşadığı yerlere bağlı olarak komşu yörelerde de dokunurlar. Irak ve İran kilimleri ile benzerlik gösteren kilimlerde motif çeşitliliği fazladır. Kurtağzı, bereket, akrep, çengel, koç boynuzu, eli belinde, el, parmak, tarak, küpe, kuş, pıtrak ve bukağı gibi birçok motifin kullanıldığı görülmektedir. Aşiret Kavgası deseni; dokuyucunun dokuma sırasında Van-Hakkari yöresi kilimlerinde kullanılan motiflerden yola çıkarak doğaçlama tasarladığı yeni ve özgün bir desendir. Dokunan bir kilimin birebir aynısı tekrar yapılamaz. Bu yüzden Aşiret Kavgası desenine ait her kilim biriciktir. Desende geleneksel motifler, üçgen ve baklava formlarının birim tekrarı ile desteklenmektedir. Ayrıca dokuyucunun yorumu ile insan sureti, hayvan figürleri ve çiçekler stilize edilmiş, desenin içine serpiştirilmiştir. Kullanılan motif ve renkler çok çeşitli olup desen genel olarak yoğun ve karmaşık bir yapıdadır. Makalede dokuz adet Aşiret Kavgası desenli kilim incelenmiştir. Bu kilimler Hisar Anadolu Destek Derneği (HADD) tarafından bir sosyal sorumluluk projesi kapsamında Van'da açılan kilim atölyelerinde 2010-2020 yılları arasında dokunmuştur. Dernek envanterinde çok sayıda Aşiret Kavgası desenli kilim yer almaktadır. Bunların arasından kompozisyon, renk ve ebat açısından farklı özelliktekiler seçilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Van-Hakkari kilimleri, geleneksel, desen, dokumacılık, aşiret kavgası.

ABSTRACT: Van-Hakkari kilims are tribal kilims with dark colors and dense patterns that are known by local names. They are also woven in neighboring regions depending on where the tribes live. There are a large variety of motifs in kilims that are similiar to Iraqi and Iranian kilims. It is seen that many motifs such as wolf's mouth, fertility, scorpion, hook, ram's horn, hands on hips, hand, finger, comb, earring, bird, burdock and fetter are used. Tribal Conflict pattern is a new and original pattern that the weaver designed it extemporally based on the motifs used in the kilims of Van-Hakkari region during weaving. The exact same reproduction of a woven kilim can not be made again. Therefore, every kilim with Tribal Conflict pattern is uniqiue. In the pattern there are traditional motifs and forms like triangle and lozenge that are repeating. In addition, with the interpretation of the weaver, human and animal figures and flowers have been stylized and interspersed in the pattern. The motifs and colors used are very diverse and the pattern is generally dense and complex. Nine kilims with Tribal Conflict design were examined in the article. These kilims were woven in the kilim ateliers in Van as a part of a social responsibility project by Hisar Anatolian Support Society (HASS) between the years of 2010 and 2020. There are a large number of kilims with Tribal Conflict design in the inventory of the society. Among them, different ones in terms of composition, color and size were selected.

Keywords: Van-Hakkari kilims, traditional, design, weaving, tribal conflict.

* Arş. Gör. – Sakarya Üniversitesi Sanat Tasarım ve Mimarlık Fakültesi Geleneksel Türk Sanatları Bölümü / Sakarya – minetayln@gmail.com (ORCID ID: 0000-0002-2098-1948)

Giriş

Dokumacılık insanoğlunun örtünme ihtiyacı ile ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda başlangıcının insanlığın varoluşu kadar eski olduğunu düşünmek mümkündür. Türkiye, Mısır, Hindistan, Peru gibi birçok yerde yapılan arkeolojik çalışmalarda tekstil tarihi hakkında ip uçlarına varılmıştır (Alantar, 2007: 291). En eski dokuma parçaları Konya Çatalhöyük'te ortaya çıkarılmıştır. Bu buluntulardan edinilen bilgilere göre Anadolu'da M.Ö. 6000 yılından beri dokuma yapılmaktadır (Yağan, 1978: 9). Selçukluların 1071'de Malazgirt Zaferi ile Anadolu'ya girmesi sonucu Orta Asya dokuma kültürü bu topraklara taşınmış, etkinliğini yitiren dokumacılık gelişerek varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Dölen, 1992: 373). Anadolu'nun birçok yeri gibi Van-Hakkari yöresi de önemli dokuma merkezlerinden olmuştur.

Çeşitli inanç ve kültürlerin izini taşıyan Van ve Hakkari illeri Doğu Anadolu Bölgesinde İran ve Irak sınırında yer almaktadır. Van'da en eski medeniyetin M.Ö. 4000 yıllarında var olduğu bilinmekte, bugünkü isminin Urartuca Biane veya Viane isminden üretildiği düşünülmektedir. Urartulara başkentlik yapmış şehrin o zamanlardaki adı Tuşba'dır. Urartulardan Alhatşahlar, Eyyubi ve Harzemşahlar, Anadolu Selçuklular, İlhanlılar, Karakoyunlular, Akkoyunlular, Safeviler ve Osmanlılar tarafından yönetilmiştir (Mercan, 1998: 17-24). Hakkari'nin de tarih öncesi devirlere dayanan bir geçmişi vardır. Urartulardan sonra Pers, İskender, Roma, Part, Sasani ve Bizans Devleti'nin, Ortaçağ'dan sonra ise Emevi, Abbasi, Büyük Selçuklu, Musul Atabekleri, İlhanlı, Karakoyunlu, Timurlu, Akkoyunlu, Safevi ve Osmanlı Devleti'nin yönetimi altına girmiştir (Karahan, 2007: 15-16).

Kış koşulları sert ve dağlık bir bölge olan Van-Hakkari yöresinde küçük baş hayvancılık ana geçim kaynaklarından biridir. Buna bağlı olarak bölgede yün üretimi ve dokumacılık yapılmaktadır. Soğuk ve yüksek bir bölge olduğundan burada yetişen koyundan elde edilen lifler ince ve uzun olur. Bu da dokuma için avantajlı bir durumdur. Halkın yarı göçebe oluşu kilim, cicim, sumak, zili gibi düz dokumaların gündelik eşyalardan biri olmasını sağlamıştır. Kilimler duvara asmak, yere sermek, yatak ve örtü amaçlı dokunmuşlardır (Yerli ve Karahan, 2000: 24).

Van-Hakkari Kilimleri

Van ve Hakkari kilimlerini birbirinden ayırmak oldukça güçtür. Renk, desen ve motif açısından neredeyse aynı özellikleri taşırlar. Bunun başlıca sebebinin kilimleri dokuyan aşiretlerin her iki bölgede de yaşadığıdır. Ancak Hakkari kilimlerinde kullanılan motiflerin daha küçük ve sık, Van kilimlerinde ise motiflerin daha büyük ve seyrek kullanıldığını söylemek mümkündür (Yerli ve Karahan, 2000: 18 -20). Van-Hakkari kilimleri ile komşu bölgeler Irak (Alastair ve Wyhowska, 2000: 114) ve İran (Güldür ve Şentürk, 2015: 111) kilimleri arasında benzerlik vardır.

Tarihi Van-Hakkari kilimlerinin malzemesi el eğirmesi saf yündür. Yünler bitkisel boyalarla renklendirilmiştir. Kullanılan renkler kırmızı,

lacivert, siyah, kahverengi gibi koyu renkler başta olmak üzere sarı, yeşil, gri ve Van beyazı denilen sarımtırak kirli beyazdır. Bunlardan siyah, kahverengi ve beyaz koyun yününün doğal renkleridir. Siyah koyun yünü ile beyaz koyun yününün birlikte taranması ile gri renk elde edilmektedir (Mercan, 2018: 247). Kilimlerin genel olarak koyu renklerde olmasının sebebi bu renklerin kırı göstermemesidir. Çünkü bölgede kış mevsimi uzun ve ağır seyretmekte, bu da temizlik işlerini zorlaştırmaktadır. Kilimler ilikli kilim dokuma tekniği ile dokunmaktadır. İlik; dokuma esnasında farklı desen alanlarına ait farklı renkteki atkı iplerinin komşu desen ile karşılaştığı ve geri dönmek zorunda olduğu alanda oluşturduğu boşluklara denmektedir (Aytaç, 1989: 64). İliklerin kapatılması için sarma konturlar kullanılmakta böylece motifler belirginleşmektedir. Bu işlem dokuyucular tarafından *zincir çekme* olarak adlandırılır (Karahan, 2007: 78-79). Tarihi örnekler genellikle çift kanat (şak) şeklinde dokunmuştur. Eli belinde, koç boynuzu, kurtağzı, tarak, küpe, akrep, su yolu, bereket, çengel yani yöresel dilde nehrek (Karahan, 2007: 80), şimkubik, yıldız, kuş ve pıtrak kullanılan başlıca motiflerdir. Desenler motif açısından yoğundur. Bordür genellikle tek olup eni dardır. Her desenin yöresel bir ismi vardır. İsimler desenin ana motifinden, yörede yetişen bir çiçekten ya da kilimi dokuyan aşiretin isminden dolayı verilmiştir. Bu kilimleri dokuyan aşiretler Van-Hakkari dışında da yaşadıklarından teknik, motif, desen ve kompozisyon açısından aynı ya da benzer kilimleri bölge dışında Bitlis, Siirt, İran, Irak, Kafkasya gibi yerlerde görmek mümkündür (Yerli ve Karahan, 2000: 24). Şamari, Gülhezar, Şehvani, Gülsarya, Lüleper, Kesneker, Çılgül, Canbezar, Hevçeker, Herki, Gülgever, Şimkubik ve Sine başlıca desenlerdir (Resim 1, Resim 4, Resim 7, Resim 8).

Resim 1. Van-Hakkari yöresi kilim desenlerinden detaylar. Birinci sıra: soldan sağa; Şamari, Gülhezar, Şehvani, Lüleper, Çılgül. İkinci sıra: soldan sağa; Canbezar, Herki, Gülgever (Fotoğraflar: Mine Taylan), Şimkubik ve Sine (Van Kilims, 1998).

Şamari

Arındırılmış, saf anlamına gelmektedir (Karahan, 2007: 160). Kilimin deseni kenarları tarak motifi ile çevrelenmiş şamari motifinin, kurtağzı, tarak, bukağı gibi motifler ile dolgu zemin üzerinde dikine üç ila beş kere tekrar etmesinden oluşmaktadır. Şamari motifinin merkezinde akrep motifi

yer alır. Bazı örneklerde zemin ince bantlarla yatay bölümlere ayrılmıştır. Şamari motifi bu bölümlerin içerisinde (Resim 1).

Gülhezar

Bin gül anlamına gelmektedir (Karahana, 2007: 108). Desen gül olarak tanımlanan ve kilimin zemininde çok sayıda yer alan motif öbeğinden oluşmaktadır (Resim 1).

Şhvani

Bu desen Hakkari'nin Tiyyar Vadi'sinde çok dokunduğu için *Tiyyari* olarak da anılmaktadır (Karahana, 2007: 171). Desen genel olarak bir sıra tarak motifinin, diğer bir sıra ise altıgen içine yerleştirilmiş çeşitli motiflerin yan yana tekrarından oluşmaktadır. Bu sıraların arasında hem dolgu motifi olarak hem de ince bantlar halinde çengel, küpe ve kurtağzı gibi motiflere rastlanmaktadır (Resim 1).

Gülsarya

İlk defa Sarya adında bir kadın tarafından dokunduğu düşünülen desenin anlamı "Sarya'nın Gülü"dür (Karahana, 2007: 111). Desen eli belinde motifinin diyagonal düzlemde birim tekrarından oluşmaktadır. Tekrar eden motifler belirli alanlarda farklı renklendirildiği için desen monotonluktan uzaktadır. Aynı renkteki motifler baklava şekli alacak şekilde düzenlenmiştir. Bu desen Resim 8'da görülmektedir.

Lüleper

Desen adını Hakkari'de yetişen bir çiçekten almaktadır. Kilim üzerindeki ana motife lüleper, muhabbet kuşu ve çifte kuşlar denmektedir (Karahana, 2007: 154). Kompozisyon dikey ekseninde üç ila beş bölüme ayrılmış zemin içine lüleper motifinin yerleştirilmesinden oluşur. Koyu renk zemin üzerine açık renk motif, açık renk zemin üzerine koyu renk motif kullanılarak bölümler birbirinden ayrılmaktadır. Kurtağzı, akrep, çengel ve küpe gibi motifler dikey bölümlerde dolgu motifi olarak kullanılmaktadır (Resim 1).

Kesneker

İnce ve dokuması zor bir desendir. *Kimse yapamaz, kimse yapamadı* anlamındaki desende zemin, baklava dilimlerinden oluşan ince şeritler ile yatay ekseninde beş ya da altı bölüme ayrılmıştır (Karahana, 2007: 153). Bu bölümlerde altıgen içine yerleştirilmiş bereket motifi yer almakta, her bölümde açık renk üzerine koyu renk, koyu renk üzerine açık renk kullanılmak kaydıyla farklılıklar görülmektedir. Bu desen Resim 7'de görülmektedir.

Çılgül

Kırgül anlamındadır (Karahana, 2007: 91). Kompozisyon; baklava şekli içine yerleştirilmiş bir koç boynuzu motifinin diyagonal düzlemde birim tekrarından oluşmaktadır. Koç boynuzu motifinin merkezinde

kurtağı, küpe, muska, göz gibi dolgu motifleri vardır. Her diyagonal sırada farklı renk kullanılmıştır (Resim 1).

Canbezar

Bizar olmak, candan bezmek anlamındaki desen, motiflerin uyumu ve simetrik düzeni dolayısı ile dokuması zordur (Karahana, 2007: 77). İçinde bereket, yıldız, göz ya da nazarlık motifi yer alan altıgenler dikey ekseninde dört ila altı kere tekrarlanmaktadır. Altıgenlerin etrafı engellerle çevrilidir (Resim 1).

Hevçeker

Nadide, kendine has ve özenilen anlamındadır (Karahana, 2007: 152). Deseni, merkezinde yıldız motifi olan bir koç boynuzu motifinin birim tekrarı oluşturmaktadır. Birimlerin arasındaki boşluklar yıldız motifi ile doldurulmuştur. Bu desen Resim 4'te görülmektedir.

Herki

Desen ismini Hakkari yöresinde yaşayan bir aşiretten almaktadır (Karahana, 2007: 118). İnce ve geniş bantlarla yatay ekseninde bölümlere ayrılan desende motifler altıgen ya da dikdörtgenler içine alınmıştır. Motif eşitliliği fazla olmakla beraber sık kullanılanlar akrep, bereket, engel, ko boynuzu gibi motiflerdir (Resim 1).

Gülgever

Yayla, ahenkli kubbe, çadır anlamındadır. Ayrıca Gever, Hakkari'nin Yksekoa ilçesinin eski adıdır (Karahana, 2007: 98). Merkezinde kurtağı motifi olan bir koçboynuzu motifi, altıgen içine yerleştirilerek dikey ekseninde tekrar etmektedir. Her altıgen arasında zemini yatay ekseninde bölümlere ayıran bantlar bulunabilmektedir. Bu ince batların içinde engel motifi görülmektedir (Resim 1).

şimkubik

Gelin topuğu anlamındaki desen (Karahana, 2007: 178), yatay ekseninde bölümlere ayrılmıştır. Desene adını veren şimkubik motifi bu bölümlerin içine yerleştirilmiştir. Aynı zamanda akrep, engel, yıldız gibi motifler dolgu motiflerindedir (Resim 1).

Sine

Dokumacılıkta bir düğüm çeşidi olan Sine aynı zamanda Batı İnan'da bir bölgedir. Bu bölgeye has bir grup dokuma Sine olarak anılmaktadır. Aynı desen Van-Hakkari yöresinde de dokunmaktadır. İki bölge arasındaki coğrafî yakınlık ve kültürel alişveriş buna neden olmuştur (Taş, 2012: 123). Desen genel olarak merkezi bir madalyondan ve zeminde onun etrafına serpiştirilmiş geometrik şekiller, stilize edilmiş bitkisel motifler ve hayvan motiflerinden oluşmaktadır (Resim 1). Zeminde kullanılan motifler ve yoğunluk açısından makalenin konusu olan Aşiret Kavgası deseninin gelişimine etki ettiği düşünülmektedir.

Günümüzde dokunan kilimlerin sentetik boyalı malzemelerle geleneksel yapıdan uzak ve ticari amaçlı dokunduğu bilinmektedir (Karahan, 1998: 52). Ayrıca yünün elde eğilmesi uzun süren ve zahmetli bir iş olduğundan dokuyucuların fabrika yapımı yünleri tercih etmektedir (Güldür ve Şentürk, 2015: 104). Son yıllarda bölgede yeniden geleneksel yöntemlerle kilim üretimini destekleyen kurumlar olmuştur. Örneğin Yüzüncü Yıl Üniversitesi, El Sanatları Uygulama ve Araştırma Merkezi, Van İl Özel İdaresi, Kalkınma Vakfı ve Hisar Anadolu Destek Derneği (HADD) bunlardan ikisidir.

Hisar Anadolu Destek Derneği (HADD)

Hisar Anadolu Destek Derneği (HADD); 2010-2020 yılları arasında faaliyet gösteren, Robert Koleji'nden mezun bir grup sınıf arkadaşı tarafından kurulmuş, kâr amacı gütmeyen bir Sivil Toplum Kuruluşudur. Merkezi Nişantaşı-İstanbul'da olup faaliyet yeri Van şehri ve çevresidir. Derneğin kuruluş amacı; kırsal kesimden Van'a göç etmek zorunda kalmış düşük gelirli ailelerin genç kadınlarına ekonomik ve sosyal durumlarını iyileştirecek el becerileri kazandırarak yörenin kültür ve sanat değerlerini olumlu şekilde kullanabilmelerini sağlamaktır. Dernek faaliyetlerine devam ettiği sürece kadınlara sosyal bir hayat sunmuş, onların sorun çözme yetilerini geliştirmelerine ve toplum içinde saygın, kendine güvenen birer birey olmalarına destek olmuştur. Derneğin maddi kaynağını bağışlar ve üretimden elde edilen gelir oluşturmuştur.

Yurt içi ve yurt dışından gelen bağışlar ile Van şehrinin kırsal bölgelerinde sosyal merkezler kurulmuş, kadınlara geleneksel yöntemler ile yün boyamacılığı ve geleneksel desenler ile kilim dokumacılığı öğretilmiştir. Dernek bu bağlamda yörede unutulmaya yüz tutmuş geleneksel sanatlarımızın canlandırılmasına hizmet etmiştir. Bu sosyal merkezlerde düşük gelirli ailelerin genç kadınlarına boyamacılık ve dokumacılık dışında okuma-yazma, hijyen, anne-çocuk sağlığı, iş yönetimi ve bilgisayar kullanımı ile ilgili de dersler verilirken okula devam eden veya dışardan bitirmeye hazırlananlara ders çalışma ortamı sağlanmıştır. Evden dışarı çıkma imkânı kısıtlı olan genç kadınlar için geleceğe ve dünyaya açılan bir kapı haline gelen merkezler, aynı zamanda gelecek nesiller için daha eğitimli anneler yetiştirme düşüncesiyle faaliyet göstermiştir. Dernek 2011'de Van'da gerçekleşen depremin ardından bölgeye desteğini arttırmış, hasar gören üç sosyal merkezin yerine prefabrik binalar inşa ederek faaliyetlerinin devamını sağlamıştır. Ayrıca bu dönemde bölge halkına kıyafet ve erzak yardım kampanyası düzenlenmiştir. 2015 yılında TUŞBAL markası yaratılarak kadınlara yörenin yayla çiçeklerinden bal üretimi üzerine eğitim verilmiştir. Arıcılık faaliyetleri kurulan bir kadın kooperatifi altında gerçekleşmiştir. Bu kooperatifte aynı zamanda ana arı yetiştirilmiş ve aynı yıl bal mumundan sabun üretimine başlamıştır. 2018 yılında ise COO-VAN markası geliştirilmiş, organik çamaşır ve bulaşık deterjanı üretilmiştir.

Derneğin desteği ile dokunan kilimler KILIMWORKS markası altında üretilmiştir. Geleneksel Van-Hakkâri yöresi desenlerinin yanı sıra hem sipariş üzerine hem de dokuyucuların isteği ile modern desenli kilimler dokunmuş, müzelerde sergilenen tarihi örneklerin replikaları yapılmıştır. Kilimler yurt içinde ve başta Amerika Birleşik Devletleri ve Almanya olmak üzere yurt dışında alıcı bulmuş, Washington Textile Museum, Topkapı Sarayı ve Türk ve İslam Eserleri Müzesi mağazalarında düzenli olarak satışa sunulmuştur. Ayrıca Folkdays (Berlin), Armaggan (İstanbul) markaları ve Bootstrap (New York) projesi için sipariş üzerine kilimler dokunmuştur. Yabancı sanatçılar (Mimi Robinson, Kaliforniya/ABD., Jörg Niederberger-İsviçre, Ann Cathrin November Hoibo-Norveç, Mai Thu Perret-Fransa) ile ortak projeler gerçekleştirilmiş sanatçıların tasarımları kilim haline getirilmiştir. İsviçreli Sanatçı Jörg Niederberger ekibi ile belirli aralıklarla Van'daki kilim atölyelerini ziyaret etmiş, dokuyuculara temel tasarım ilkeleri ve renk bilgisi üzerine eğitim vermiştir. Kilimlerin diğer satış alanı kermesler (Örneğin: Her yıl sonunda İstanbul'da düzenlenen International Women of Istanbul (IWI) Christmas Bazaar) ve fuarlar (Örneğin: Washington merkezli Anatolian Artisans Vakfı iş birliği ile katılım sağlanan Santa Fe Folk Art Market-New Mexico/A.B.D.) olmuştur.

Kurulan kilim atölyelerinin bazılarında Van Büyükşehir Belediyesi'nin desteği ile faaliyetlerin günümüzde de devam ettiği bilinmektedir.

Aşiret Kavgası Deseni

Dernek kapsamında dokunan modern kilimlerden en fazla ilgi göreni Aşiret Kavgası desenli kilimlerdir. Bu kilimlerin deseni dokuyucu tarafından dokuma sırasında doğaçlama yapılmaktadır. Aşiret Kavgası deseninin temelini dağınık bir düzende bir araya getirilen geleneksel Van-Hakkâri yöresi kilimlerindeki motifler, çeşitli figürler ve çoğunlukla üçgen ve zikzaklar olmak koşulu ile geometrik şekiller oluşturmaktadır. Bu kilimlerin bordürü yoktur. Kayıt altına alınmış kilimlerden birkaç tanesinde bordüre rastlanmıştır (Resim 4, Resim 6, Resim 7). Aşiret Kavgası desenli kilimlerin her biri birbirinden farklıdır ve bu desen yalnızca HADD kilim atölyelerinde dokunmuş özgün bir desendir. Desen adını karmaşık renk ve şekil yapısından almaktadır. Ortaya çıkışında İran kilimlerinin etkisinden bahsetmek mümkündür. Çünkü Aşiret Kavgası deseninin ilk örnekleri ve aynı zamanda en yalın hali Resim 2'de görüldüğü üzere, karışık renklerdeki üçgen ve baklava şeklinin birim tekrarından oluşmaktadır. Bu desenin benzeri İran kilimlerinde görülmektedir. Ayrıca Sine kilimlerinde görülen hayvan motifi, Aşiret Kavgası deseninde kullanılmıştır (Resim 1, Resim 12). Zamanla başka motifler ve dokuyucuların yorumları ile çeşitli figürler eklenerek desen özgünleşmiştir (Resim 12). Bu kilimler genellikle 1-1.5 m² olup sipariş üzerine 3 m²'yi bulan örnekler yapılmıştır.

Resim 3'te görülen Aşiret Kavgası desenli kilim; Van'daki HADD kilim atölyelerine iki yıl boyunca devam eden, Hakkari-Çukurca'nın Narlı Köyü'nden Van'a göç etmek zorunda kalan sekiz kişilik bir ailenin kızı olan,

ilkokul mezunu Sacide Akar (23) tarafından dokunmuştur. Kilim 2012 yılında IOM-Uluslararası Göç Örgütü'nün düzenlemiş olduğu *Göç Sanatı* yarışmasında sergilenmeye ve İsveç Başkonsolosluğu salonlarında Sotheby's tarafından yapılan özel müzayedede satışa sunulmaya değer görülmüştür.

Dernek envanterinden seçilen bazı örnekler aşağıda detaylı bir şekilde sıralanmıştır (Resim 2, Resim 3, Resim 4, Resim 5, Resim 6, Resim 7, Resim 8, Resim 9, Resim 10, Resim 11, Resim 12).

Resim 2. Solda; İran kilimi, 20. yüzyıl (Evans, 2017: 34), sağda; Aşiret Kavgası deseninin ilk örneklerinden biri (Fotoğraf: Mine Taylan, 2012).

Resim 3. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter no : 1331
İsim : Aşiret Kavgası
Yöre : Van-Hakkari

Tür	: Taban kilimi
En	: 90 cm
Boy	: 135 cm
Teknik	: İlikli kilim
Çözgü malzemesi:	El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Boya	: Bitkisel
Dokuyucu	: Sacide Akar
Üretim yeri ve yılı	: HADD Kilim Atölyeleri / VAN – 2012
Fotoğraf	: Mine Taylan, 2012

Kompozisyon: Kilimin başlangıcında ve bitişinde Aşiret Kavgası deseninde karakteristik olarak görülen karışık renklerde yan yana dizilmiş üçgenler yer almaktadır. Dikey kenarlarda boyanmamış beyaz yünden ilikli kilim tekniği ile dokunmuş ince bir şerit bulunmaktadır. Kullanılan renk sayısı fazla olmasına rağmen kilimin bütününe kırmızı ve mavi renkler hakimdir. Desen genel olarak kurtağzı, bukağı, tarak, çengel gibi geleneksel Van-Hakkari yöresi kilimlerinde görülen geometrik motiflerden, zikzaklardan ve bu motiflerin bozulmuş biçimlerinden oluşmaktadır. Kullanılan motifler zemine düzensiz bir şekilde serpiştirilmekle beraber zeminin üst yarısını kaplayan üçgen formdaki alan, kilimin seccadelerdeki gibi bir yönü olduğunu düşündürmektedir. Zeminin ortasında yer alan bir çift insan gözü tasviri dikkat çekicidir.

Resim 4. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter no	: 13-870
İsim	: Aşiret Kavgası
Yöre	: Van-Hakkari
Tür	: Taban kilimi

En	: 84 cm
Boy	: 128 cm
Teknik	: İlikli kilim
Çözgü malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Boya	: Bitkisel
Dokuyucu	: İşret Deniz
Üretim yeri ve yılı	: HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2013
Fotoğraf	: Mine Taylan, 2013

Kompozisyon: Kilim geleneksel bir Van-Hakkâri yöresi deseni olan Hevçeker ile başlamaktadır. Daha sonra bu desen içindeki motifler birbirinden koparak ve üçgen, tarak gibi motiflerin içinde eriyerek kilimin üçte ikisini kaplayan Aşiret Kavgası desenini oluşturmaktadır. Ender örneklerden biridir. Kırmızı, turuncu, sarı, kahverengi ve beyaz başta olmak üzere mavi, yeşil, gri ve siyah renkler kullanılmıştır. Kilimin dikey kenarlarında ilikli kilim tekniği ile bordo ince bir şerit dokunmuştur. Kilimin bitiş kısmında Aşiret Kavgası deseninde sıklıkla görülen karışık renklerde yan yana dizilmiş üçgenler yer almaktadır.

Resim 5. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter no	: 13-906
İsim	: Aşiret Kavgası
Yöre	: Van-Hakkari
Tür	: Taban kilimi
En	: 87 cm
Boy	: 124 cm
Teknik	: İlikli kilim

Çözü malzemesi : El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi : El eğirmesi saf yün
Boya : Bitkisel
Dokuyucu : Şerbet İznaz
Üretim yeri ve yılı : HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2013
Fotoğraf : Mine Taylan, 2013

Kompozisyon: Kilimin deseni karışık renklerde yan yana dizilmiş bir sıra üçgen ile başlamakta ve bitmektedir. Dikey kenarlarda boyanmamış gri yünden ilikli kilim tekniği ile dokunmuş ince birer şerit yer almaktadır. Zemin desenindeki renkler dengeli olarak kullanılmış olup kahverengi, sarı, gri, kırmızı, mavi renklerin pastel tonları ve beyazdan oluşmaktadır. Gri renk boyanmamış koyun yününden elde edilmiştir. Bu renk, kilime hâkim olan pastel tonları desteklemektedir. Kullanılan motifler ise başta üçgen, baklava ve zikzak gibi geometrik şekiller olmak üzere Van-Hakkari yöresi kilimlerinde görülen çengel, bukağı, muska, nazarlık, koç boynuzu ve kurtağı gibi motiflerdir. Sıklıkla kullanılan tarak motifi ve zikzaklar desene çizgisel bir yapı vermektedir.

Resim 6. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter no : 13-760
İsim : Aşiret Kavgası
Yöre : Van-Hakkari
Tür : Taban kilimi
En : 80 cm
Boy : 107 cm
Teknik : İlikli kilim
Çözü malzemesi : El eğirmesi saf yün

Atkı malzemesi : El eğirmesi saf yün
Boya : Bitkisel
Dokuyucu : Meryem Peyan
Üretim yeri ve yılı : HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2013
Fotoğraf : Mine Taylan, 2013

Kompozisyon: Bu örnekte diğer Aşiret Kavgası desenli kilimlerden farklı olarak bordür bulunmaktadır. Ender örneklerden biridir. Bordür 10 cm genişliğinde olup beyaz zemin üzerinde yıldız motifi ile doldurulmuş altıgenlerin tekrarından oluşmakta, geleneksel Van-Hakkari yöresi kilimlerinde sıklıkla kullanılmaktadır. Dikey kenarlarda ilikli kilim tekniği ile boyanmamış kahverengi koyun yününden ince birer şerit yer almaktadır. Tarak, muska, göz, bukağı, kurtağzı, sandıklı, çengel ve koçboynuzu gibi Van-Hakkari yöresi kilimlerinde kullanılan motifler farklı ebatlarda ve renklerde kilimin zeminine serpiştirilmiştir. Bunlara ek olarak kilimde kuş ve kedi tasvirleri yapılmıştır. Kırmızı renk ön planda olup turuncu, lacivert, mavi, yeşil, gri, sarı, kahverengi ve beyaz dengeli bir biçimde kullanılmıştır.

Resim 7. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter No : 13-834
İsim : Aşiret Kavgası
Yöre : Van-Hakkari
Tür : Taban kilimi
En : 87 cm
Boy : 115 cm
Teknik : İlikli kilim
Çözgü malzemesi : El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi : El eğirmesi saf yün
Boya : Bitkisel

Dokuyucu : Zeynep Deniz

Üretim yeri ve yılı : HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2013

Fotoğraf : Mine Taylan, 2013

Kompozisyon: Kilim sıra dışı kompozisyonu ile dikkat çekmektedir. Van-Hakkari yöresine ait Kesneker deseni ile başlayan, keskin bir çizgi ile Aşiret Kavgası desenine geçen ve keskin bir çizgi ile tekrar Kesneker desenine dönüşerek sonlanan bir kompozisyonu vardır. Araştırma sırasında karşılaşılan örnekler arasında bir benzeri bulunamamıştır. Bu kilim geleneksel ve modern yaklaşımın bir araya gelmesine iyi bir örnektir. Kilimin ortasında yer alan Aşiret Kavgası deseni, karakteristik olarak dikey kenarlarda ilikli kilim tekniği ile yapılmış ince şeritlere ve zeminde düzensiz biçimde yerleştirilmiş motiflere sahiptir. Bu motifler bukağı, tarak, bereket, pıtrak ve koçboynuzu gibi motifler olup Van-Hakkari yöresi kilimlerinde kullanılan başlıca motiflerdir. Motiflere baklava ve üçgen gibi geometrik şekiller eşlik etmektedir.

Resim 8. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter No : 1163

İsim : Aşiret Kavgası

Yöre : Van-Hakkari

Tür : Taban kilimi

En : 127 cm

Boy : 203 cm

Teknik : İlikli kilim

Çözü malzemesi : El eğirmesi saf yün

Atkı malzemesi : El eğirmesi saf yün

Boya : Bitkisel

Dokuyucu : Meryem Güven

Üretim yeri ve yılı : HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2012

Fotoğraf : Mine Taylan, 2012

Kompozisyon: Kilim üç farklı desenin bir arada kullanılması açısından HADD kapsamında dokunan kilimler arasında farklı bir yapıdadır. Dernek envanter kayıtlarında benzer özelliklere sahip birkaç adet kilimin varlığı bilinmektedir. Kilimin ortasında geleneksel bir Van-Hakkâri yöresi deseni olan Gülsarya (Sarya'nın gülü) deseni yer almaktadır. Bu desen baklava şeklinin içine yerleştirilmiş eli belinde motifinin diyagonal bir düzlemde tekrar etmesinden oluşmaktadır. Üst kısımda dokuyucuların Yamalı olarak adlandırdıkları yeni bir desen, alt tarafında ise Aşiret Kavgası deseni vardır. Yamalı deseni; içinde çeşitli motiflerin olduğu kare, üçgen ya da dikdörtgen gibi geometrik şekillerin sade bir zemin üzerine serbest biçimde yerleştirilmesinden oluşmaktadır. Kilimin üçte ikisinin zemini boyanmamış gri yünden dokunmuştur.

Resim 9. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter No	: 16-2114
İsim	: Aşiret Kavgası
Yöre	: Van-Hakkari
Tür	: Taban kilimi
En	: 114 cm
Boy	: 132 cm
Teknik	: İlikli kilim
Çözgü malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Boya	: Bitkisel
Dokuyucu	: Müjde Dayan
Üretim yeri ve yılı	: HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2016

Fotoğraf : Mine Taylan, 2016

Kompozisyon: Kilimin deseni karışık renklerde yan yana dizilmiş üçgenlerle başlayıp aynı şekilde bitmektedir. Desenin bütünü genel olarak küçük birimlerden oluşmaktadır. Bunlar çoğunlukla üçgen ve baklava şekilleri ile muska, koç boynuzu, çengel, bukağı gibi motiflerdir. Uzun kenarların dış kısmında lacivert ilikli birer şerit yer almaktadır. Kırmızı, sarı, turuncu ve bunların tonları gibi sıcak renkler ön planda olmakla beraber, mavi, yeşil, gri, kahverengi ve beyaz renkler dengeli bir biçimde desene yayılmıştır.

Resim 10. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter No : 12-527
İsim : Aşiret Kavgası
Yöre : Van-Hakkari
Tür : Taban kilimi
En : 58 cm
Boy : 103 cm
Teknik : İlikli kilim
Çözgü malzemesi : El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi : El eğirmesi saf yün
Boya : Bitkisel
Dokuyucu : Yasemin Deniz
Üretim yeri ve yılı : HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2012
Fotoğraf : Mine Taylan, 2012

Kompozisyon: Kilimin deseninde fon, karışık renklerde ve eşit büyüklükteki baklava şekillerinin birim tekrarından oluşmaktadır. Büyük

boyutlardaki baklavalar ise öne çıkmaktadır. Desen bu bağlamda fon-form ile ön-arka ilişkisi gibi temel tasarım ilkelerine uygundur. Desenin büyük bir kısmını oluşturan baklava ve üçgen şeklinin yanı sıra yıldız, bukağı, kurtağzı, muska gibi motifler kullanılmıştır. Bunlara ek olarak orta kısımda iki tane hayvan figürü bulunmaktadır. Uzun kenarların dış kısmında mavi ilikli bir şerit yer almaktadır. Renkler parlaktır. Mavi başta olmak üzere sarı, kırmızı, gri, kahve, yeşil ve beyaz kullanılmıştır.

Resim 11. Aşiret Kavgası desenli bir kilim.

Envanter No	: 15-1929
İsim	: Aşiret Kavgası
Yöre	: Van-Hakkari
Tür	: Taban kilimi
En	: 85 cm
Boy	: 135 cm
Teknik	: İlikli kilim
Çözü malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Atkı malzemesi	: El eğirmesi saf yün
Boya	: Bitkisel
Dokuyucu	: Tuğba Işık
Üretim yeri ve yılı	: HADD Kilim Atölyeleri / VAN - 2015
Fotoğraf	: Mine Taylan, 2015

Kompozisyon: Bu kilimde diğer örneklerin hemen hepsinde görülen, başlangıç ve bitişte yer alan yan yana sıralanmış karışık renkteki üçgenler yoktur. Deseni oluşturan birimler baklava, üçgen gibi geometrik şekiller ve tarak, muska, bukağı, kurtağzı gibi Van-Hakkâri yöresi kilimlerinde

kullanılan motiflerdir. Ayrıca kedi/köpek ve kuş gibi hayvan motifleri ile E, T gibi harfler de vardır. Uzun kenarlarda yer alan ilikli ince şerit siyahtır. Kilimin bütününde baskın bir renk görülmemektedir. Kırmızı, sarı, turuncu, kahve rengi, mavi, yeşil, gri ve beyaz dengeli bir şekilde kullanılmıştır. Kilim tezgâhtan çıkartıldıktan sonra ceviz suyuna yatırılmıştır. Bu yüzden kilimdeki renkler kahve rengi ile karışmış, kilimin bütününe kahverengi tonlarında pastel renkler hâkim olmuştur.

Resim 12. Aşiret Kavgası deseninde yer alan bitkisel ve hayvansal motifler ile insan suretlerinden örnekler (Fotoğraflar: Mine Taylan).

Sonuç

Van-Hakkari kilimleri yoğun desenleri ve koyu renkleri ile Anadolu kilimleri arasında farklı bir grubu oluşturmaktadır. Bu kilimler aynı zamanda aşiret kilimi oldukları için aşiretlerin yaşadığı Bitlis, Siirt, İran, Irak ve Kafkasya gibi komşu bölgelerde de dokunmaktadır. Bu yüzden desenler daha geniş bir coğrafyaya yayılmıştır. Desenlerin motiflerden, çiçeklerden ya da aşiret isimlerinden çıkışlı yöresel isimleri vardır. Eski örnekler bitkisel boyalarla renklendirilmiş el eğirmesi saf yün ile çoğunlukla çift kanat olarak dokunmuştur. Başta Van Müzesi'nde olmak üzere çeşitli müzelerde günümüze ulaşan örnekleri sergilenmektedir.

Anadolu'da geleneksel yöntemlerle halı-kilim dokumacılığı son yıllarda oldukça azalmıştır. Bunun sebepleri arasında köyden kente göç, anilin boyaların ucuz ve kolay temini, verilen emeğin maddi açıdan karşılığını bulamaması, dokuyucuların yaşlanması ve gençlerin bu işi yapmaması sayılabilir. Van-Hakkari yöresinde de durum aynıdır. Bu yüzden bölgede çeşitli kurumlar tarafından geleneksel yöntemlerle dokumacılığı canlandırma çalışmaları yapılmıştır. On yıl süre ile yöre kadınlarına kilim dokumacılığı ile istihdam sağlayan Hisar Anadolu Destek Derneği (HADD) bunlardan biridir. Dernek kapsamında geleneksel Van-Hakkari kilimleri ve

modern desenli kilimler dokunmuş, yurt içi ve yurt dışında satışa sunulmuştur. Modern desenli kilimlerin desenleri yörede dokunan geleneksel kilimlerin motifleri kullanılarak yapılmıştır. Aşiret Kavgası deseni bu modern desenlerden en fazla ilgi göreni ve müşteri bulanı olmuştur. Desenin ilgi çekmesi üzerine çeşitli versiyonları ve boyutları dokunmuştur. Envanter kayıtlarına göre on yıl içerisinde toplam 733 adet Aşiret Kavgası desenli kilim dokunmuştur. Bu kilimlerin boyutları genellikle 1-1.5 m² civarında olup sipariş üzerine büyüklüğü 2.5-3 m²'yi bulan kilimler (Resim 8) üretilmiştir. Aşiret Kavgası deseni tamamen bir dokuyucu yorumudur. Desenin bir ön çalışması yoktur. Dokuyucu deseni tezgah başındayken kafasında çizer, doğaçlama bir şekilde dokur. Desenin temeli karışık renklerdeki üçgen formunun birim tekrarından oluşmaktadır. Bu şekliyle İran kilimlerinde benzeri vardır (Resim 2). Aşiret Kavgası deseninde Van-Hakkari yöresine ait motifler bu üçgenlerin etrafına serpiştirilmiştir. Ayrıca bozulmuş ya da yeniden yorumlanmış motifler, figürler ve şekiller de vardır. Desen genel olarak karışık ve sıkışık bir yapıdadır. Hayvan figürlerinin benzerleri İran'ın Sine kilimlerinde de görülür (Resim 1). Ayrıca Sine kilimlerinde de motifler yoğundur. Bölgenin İran ile sınır komşusu olması bu etkileşimin nedenidir. Aşiret Kavgası deseninde nadiren bordür görülür (Resim 4, Resim 6, Resim 7) Bordür yerine uzun kenarlarda ilikli ince şeritler vardır. Kilimin başlangıç ve bitiş kısımlarında bir sıra üçgen yer alır. Üçgenler karışık renklere tekrarlanır daha sonra desene diğer motif ve figürler eklenir. Dernek envanterine işlenmiş sıra dışı Aşiret Kavgası desenleri vardır. Bunlarda genellikle yöresel bir desenle beraber Aşiret Kavgası deseni birbiriyle ilişkisiz bir biçimde art arda kullanılmıştır (Resim 4, Resim 7, Resim 8). Başlangıçta buna dokuyucu değişikliğinin sebep olduğu düşünülmektedir. Ancak bu karma desenin ilgi çekmesi üzerine daha sonra bilinçli bir şekilde dokunmaya başlanmıştır. Özellikle yabancı kilim alıcıları tarafından sipariş edilmiştir. Onlar deseni özgün bulurken, Türkler fazla karmaşık ve göz yorucu bulmuşlardır. Bu yüzden bu kilimler daha çok yurt dışına satılmıştır. Buna ek olarak yabancı kilim alıcılarının kenarları eğri olan hatalı kilimleri tercih etmektan kaçınmadıklarını da belirtmek gerekir. Bunun sebebi kilimlerin bu şekilde daha *insan yapımı* ya da *el ürünü* gibi görüldüğüdür.

Anlaşıldığı üzere, Aşiret Kavgası desenini değerli ve ilgi çekici kılan dokuyucu yorumları ile doğaçlama ortaya çıkmasıdır. Resim 12'de görüldüğü gibi dokuyucular zihinlerindeki biçimleri dokuyarak yeni motifler ortaya çıkarmış, geleneksel motiflerin aralarına serpiştirmişlerdir. Bu bağlamda Aşiret Kavgası deseni, geleneksel Van-Hakkari yöresi desenlerinin çağdaş yaşamdan etkilenecek yeniden yorumlanması olarak değerlendirilebilir. Bu da geleneksel desenlerin yüzyıllar içerisinde gelişerek varlığını sürdürmesine örnektir.

KAYNAKÇA

- Alantar, H. (2007). *Motiflerin dili*. İstanbul: İTKİB İstanbul Halı İhracatçıları Birliği.
- Alastair, H. - Wyhowska, J. L. (2008). *Kilim: The complete guide*. Londra: Thames and Hudson.
- Aytaç, Ç. (1989). *El dokumacılığı*. Ankara: Türk Hava Kurumu Basım Evi.
- Dölen, E. (1992). *Tekstil tarihi*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Teknik Eğitim Fakültesi.
- Evans, B. (2017). Carpets on the New Silk Road. *Hali Magazine*, 192, 34-35.
- Güldür, M. M. - Şentürk, Z. (2015). Hakkari kilimciliği üzerine bir araştırma. *Kalemisi Dergisi*, 3 (6), 101-117.
- Karahan, R. (1998). Van kilimleri. *Van Kilims*, 52-55, Van: Van Valiliği.
- Karahan, R. (2007). *Dünden bugüne Hakkari kilimleri*. Ankara: T.C. Turizm ve Kültür Bakanlığı.
- Mercan, M. S. (1998). Tarihte Van. *Van Kilims*, 17-24, Van: Van Valiliği.
- Mercan, Ü. M. (2018). Yöresel el sanatlarında Van halısı. *Vankulu Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1, 241-270.
- Saltuk, L. (2011). KILIM: An ancient form of art where young women express their dreams. *Lale Magazine of The International Women of Istanbul*, 02, 20-21.
- Taş, E. (2012). Van-Hakkari yörelerinde sine olarak bilinen kilimler. *Arış Dergisi*, 8, 122-131.
- Yerli, M. - Karahan, R. (2000). Van müzesinde bulunan Van-Hakkari yöresine ait bazı kilim örnekleri. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1, 17-31.
- Yağan, Ş. Y. (1978). *Türk el dokumacılığı*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür.